

RESTAURAREA – COMPARTIMENT ȘTIINȚIFIC UNITAR FAȚĂ DE OBIECTUL DE PATRIMONIU

Stănuța GHILIC

Obiectul privit ca valoare istorică, artistică, științifică

Subscriu unui articol din săptămânalul de cultură “Dilema” potrivit căruia “Cultura nu este pentru toți”. N-a fost niciodată. *Cultura este pentru cei interesați de cultură*. Pentru acel segment de populație care recunoaște că ea are preț. Actul de creație are dreptul la respect și, în acest context, nu mai puțin *muzeele, ca depozitare de cultură*.

De ce restaurarea ? O primă și esențială explicație-argument o găsim în “*Carta de la Veneția*” ce face din problema “păstrării și refacerii, pentru a păstra” o condiție sine-qua-non a slujitorilor culturii materiale moștenite. Iată o formulare extrem de concisă dar și extrem de ilustrativă, mai ales prin sumaritatea sa, a rolului și importanței *restaurării și conservării*, pentru perenitatea și integritatea culturală a unui popor. *Conservatorul-Restauratorul* lucrează asupra unui material perisabil. De atenția sau ne-atenția lui depinde moștenirea culturală a generațiilor viitoare, cultural însemnând, pe lângă “Luceafărul” lui Eminescu, și un vas-tipsie, un borcan, o amforă, un vas de uz comun, toate semne ale trecerii *noastre ca oameni*.

Considerarea restaurării în raport direct cu recunoașterea operei de artă ne permite s-o definim: restaurarea constituie momentul metodologic al recunoașterii operei de artă în consistența sa fizică și în dubla sa polaritate estetică, în vederea transmiterii ei în viitor. (C. Brandi, 1996, p. 36 - 37).

Fiecare caz de restaurare va constitui un caz parte și un element al unei serii echivalente.

Ancorate unui spațiu geografic cultural și într-o tradiție istorică exprimată prin continuitate stilistică, operele de artă asigură, pe de o parte, legătura dintre individul deprins din context, abstractizat, al contemporaneității informatizate și un ambient cultural precis, concret, bogat, sintetizând o experiență spirituală și de viață omenească, iar pe de altă parte, comunicarea generală cu alte generații trecute sau viitoare.

Lărgirea progresivă a sferei bunului de cultură duce la diversitatea patrimoniului cultural și, implicit, la ridicarea problemelor deosebite de conservare-restaurare. Punctul cel mai îndepărtat la care putem accede în raza de acțiune a restaurării și conservării este *istoricitatea*.

Restaurarea-Conservarea, ca actualizare a operei de artă, este inclusă unei filtrări și acumulări de date. Se identifică, firesc, două etape:

a) prima, cea de reconstituire a textului autentic al operei;

b) ce de a doua, de intervenție asupra materiei, din care este alcătuită opera (C. Brandi, 1996, p. 81).

Noțiunile de “conservare și restaurare” îmbrățișează un mare cerc de probleme legate

de o păstrare rațională a obiectelor muzeale, de îndepărtare a cauzelor deteriorărilor și posibilitățile de a le readuce la starea inițială. Aceste noțiuni includ în ele și acele cunoștințe necesare și elementare care pot fi numite primul abecedar al oricărui om care lucrează în muzeu și fără de care nu se poate permite nimănui să lucreze la colecțiile muzeale.

Fundamentele științifice au apărut după o îndelungată perioadă de empirism, meșteșugărie. În prezent, acest lucru este deja de neconceput. Cunoașterea precisă a stării obiectului de artă ne permite elaborarea unui program prioritar de combatere sau de stopare a degradărilor în funcție de agresivitatea factorilor implicați în degradare, precum și de protejare a bunurilor din patrimoniul cultural. Fiecare fază își are propria ei motivare, propriile ei capacități de expresie, propria ei frumusețe și promptitudine în acest “lanț”. Cum aceste faze sunt interdependente și constituie baza oricărei realizări în natură ele trebuie parcurse fără pripeală. Parafrazându-l pe Jean Cocteau, ”un artist nu sare peste trepte; dacă o face, își irosește timpul, căci va trebui să le urce din nou mai târziu”.

A păstra un obiect înseamnă a-l păstra în așa fel încât să nu-și piardă însușirile sale specifice și particularitățile sale de document istoric, precum și de a-i conserva natura sa. Foarte adesea se vorbește că este important să conserve obiectul “status que ante”, adică starea în care a fost obiectul înainte de a fi așezat în muzeu. Însă, a conserva necondiționat, “status quo”, e o himeră, e un lucru irealizabil, deoarece în general, e imposibil să conservi trecutul în starea în care a fost obținut, chiar și numai pentru faptul că obiectele neînsuflețite “trăiesc”.

Ele nu apar în întregime odată pentru totdeauna, ca neschimbătoare. Chiar cristalele oricărui metal suferă diferite schimbări și, deci, cu atât mai mult, nu poate fi menținut un “status quo” absolut la obiectele de muzeu.

Rolul de *izvor istoric* al obiectului muzeal, fie că este vorba de arheologie, istorie, etnografie sau artă, etc., nu-l poate dobândi decât după cercetarea lui temeinică, stabilindu-se cu precizie proveniența, originea, epoca sau data, funcțiunea, apartenența la un anumit atelier sau artist (C. Nicolescu, 1979, p. 131).

Standardul de date pentru arheologie – CIDOC – cuprinde și restaurarea (restaurare, date, tratamente și analize). Fiecare diviziune este detaliată, clarificată și codificată, de exemplu, se începe cu localizarea descoperirii și deținerii, se continuă cu datele geografice ale obiectului – sigla caroului, a zonei, cu documentarea foto, cu tipologia, specificându-se *categoria* (casnic, funerar, de masă, nedeterminat), *starea de păstrare* (întreg, fragmentar), *forma generală* (buză, gât, umăr, fund, toartă), *tehnica de fabricație, de ardere, degresanți, decorul* (tehnica modelat: excizat, incizat; tehnici auxiliare: pictat, sgrafitat, angobă, amplasare; modive decorative: geometric, vegetal, zoomorf, antropomorf), *mărci* (grafitti).

Opera de ocrotire a patrimoniului cultural comportă *investiții și deosebite eforturi materiale și umane*. Fără intervenția serioasă a specialiștilor și fără o organizare și o înzestrare adecvată se produce iremediabilul.

Factorul hotărâtor în organizarea ocrotirii patrimoniului cultural național este, fără îndoială, *Muzeul*.

Una din definițiile restaurării este “*a repara, a reface, a reconstrui*” fie o lucrare de artă, fie un monument arhitectural, respectând *forma* inițială, stilul original. Forma este

deteminată nu numai de proprietățile fizice ale materialului ci și de stilul de reprezentare al unei culturi sau a unui artist. Trebuie să ne comportăm de două ori mai sever față de intervenția în viața obiectului muzeal, în ceea ce se numește *restaurarea* lui.

Domeniul în care se aplică activitatea conservatorilor și restauratorilor de orice fel, este unul complex, de mare diversitate, sintetizându-se în concepte, postulate precum tip, cultură, stil funcționalitate.

Acumulări calitative în strategia ocrotirii avuției culturale s-au produs, mai ales, din anii '30 ai secolului nostru – “conservare prin restaurare”, motto-ul lui Boito, sau mult utilizatul principiu “este mai bine să păstrezi decât să repara, mai bine să repara decât să restaurezi, mai bine să restaurezi decât să construiești”.

Un rol de mare importanță l-a jucat faimoasa *Cartă de la Atena*, întocmită la al IV-lea Congres al Arhitecților și Inginerilor, în 1933, document caracterizat de Le Corbusier ca “realmente revoluționar”. Aceasta a fost continuată de *Carta Italiană de Restaurare* elaborată în 1938 și inspirată din analiza istorică asupra prezervării.

Ultimul instrument care subliniază principiile responsabilității colective ale cercetării istorico-documentare, inclusiv arheologice, obligă la relevee și documentație fotografică asupra tuturor aspectelor legate de evoluția monumentelului și cere publicarea rezultatelor. *Carta del Restauro* prevede obligația asigurării, la săpăturile arheologice, unei documentații precise, analitice, într-un jurnal de restaurare cu desene și fotografii, cu *toate etapele* de lucru, ținut la zi și asigurându-se păstrarea sa.

Carta de la Veneția are meritul de a pune mai bine în lumină relația monument - sit arheologic și cercetare (săpătură) arheologică - restaurare (conservare). Prin litera și spiritul celor 16 articole, *Carta de la Veneția* înscrie problema “a păstra și a reface pentru a păstra”, dând, parcă, noi sensuri mult citatului “Un viitor pentru trecutul nostru”, urmărit de slujitorii monumentelor istorice.

Regula elementară a eficienței, în cazul păstrării avuției culturale, este de a *conserva permanent și a restaura prompt bunurile culturale*. De numărul păstrat și de starea lor se leagă nu numai impresiile asupra gradului de cultură și de civilizație atins de o societate, ci și atitudinea politică față de avuția culturală, față de creatorul bunurilor culturale (I. Opreș, 1986, p. 165).

Orice intervenție trebuie să fie cea optimă, considerată în fiecare caz, legitimă și imperativă; ea trebuie să se fundamenteze pe cea mai vastă argumentație științifică, fiind cea dintâi, dacă nu unica, pe care opera o acceptă, ca necesitate pentru permanenta și irepetabila subzistență a imaginii (C. Brandi, 1996, p. 36 - 37).

De aici rezultă:

- se restaurează numai materia operei de artă;
- restaurarea trebuie să vizeze restabilirea unității potențiale a operei de artă, în măsura în care acest lucru este posibil fără a comite un fals artistic, sau un fals istoric și fără a înlătura urmele trecerii operei de artă prin timp.

Ca o completare spusă de C. Brandi, sofistul grec Filostat înțelegea prin analogie, arta de a completa părțile ascunse ale unui obiect, pe baza similarității cu cele vizibile.

Opera de artă beneficiază de o excepțională unitate. Apare drept normă faptul că

intervenția declanșată în vederea redobândirii unității originare, dezvoltând unitatea potențială a fragmentelor, a celui întreg care este operă de artă, trebuie să se limiteze la folosirea sugestiilor cuprinse în fragmentele respective sau reperabile în mărturii autentice ale stării originare (C. Brandi, 1996, p. 42 - 43).

Pe plan mondial există un “Cod al eticii” și “Standardele practicii de restuarare” iar acestea trebuie bine cunoscute și respectate. În ceea ce privește “Standardele practicii de restaurare” se ține seama de atitudinea profesională, de relațiile contractuale, asumarea responsabilităților, interpretarea datelor, delimitările efectuate în cadrul integrărilor estetice, în general, de o completitudine masivă de obligativități din partea restauratorului și a conservatorului de muzeu.

Conchid, spunând că nu numai utilitatea este singurul temei al frumosului și bunului pentru că, atunci, basoreliefurile, canelurile, vasele și în genere, toate ornamentele, ar deveni ridicole și de prisos.